

УДК 811.111'42

ТИПОЛОГІЯ СТРАТЕГІЙ НЕВВІЧЛИВОСТІ У ДИСКУРСІ В. ШЕКСПІРА

О.М. Петренко (Харків)

У статті на когнітивно-комунікативних засадах виокремлено стратегії неввічливості в драматургічному дискурсі В. Шекспіра та надано їх типологію. Узагальнено параметри аналізу стратегій неввічливості та обґрунтовано необхідність залучення поняття інтерсуб'єктивності до методологічної бази дослідження стратегій неввічливості. За параметрами ситуативності, інтенційності, обличчя, комунікативної норми та емоційності перлокуції встановлено провідні типи стратегій неввічливості в драматургічних творах В. Шекспіра: стратегія втручання з тактиками порушення існуючого стану речей і навмисного заподіяння шкоди; стратегія нав'язування з тактиками надмірної та безпідставної самовпевненості, непомірності та морального перебільшення, нешанобливого ставлення, безсоромності, егоїзму та власнолюбства; стратегія недопустимого виключення слухача з тактиками неприйняття, дистанціювання/відмежування, уникання розмови або неможливості розмовляти, недружелюбності, ворожості, байдужості, нечутливості, навмисного нехтування почуттів інших; стратегія знецінення слухача з тактиками приниження і критикування; стратегія порушення норми з тактиками порушення норм етики, естетики та раціональності; стратегія удаваної неввічливості із тактиками сарказму, недоречної грайливості та подекуди недобррозичливого кепкування. У статті також наведено когнітивно-прагматичні характеристики окремих типів стратегій неввічливості, описано мовні засоби їх реалізації в дискурсі. Виокремлено найбільш частотні стратегії неввічливості у шекспірівських драмах та наголошено на можливості одночасного використання декількох стратегій в межах однієї комунікативної ситуації.

Ключові слова: дискурс, когнітивно-комунікативні характеристики, мовні засоби, стратегії неввічливості, типологія, В. Шекспір

Петренко Е.Н. Типология стратегий невежливости в дискурсе В. Шекспира. В статье по когнитивно-коммуникативному принципу выделены стратегии невежливости в драматургическом дискурсе В. Шекспира и представлена их типология. Обобщены параметры анализа стратегий невежливости и обоснована необходимость включения понятия интерсубъективности в методологическую базу исследования стратегий невежливости. По параметрам ситуативности, интенциональности, лица, коммуникативной нормы и эмоциональности перлокуции определены основные типы стратегий невежливости в драматургических произведениях В. Шекспира: стратегии вмешательства с тактиками нарушения существующего положения вещей и намеренного причинения вреда; стратегия навязывания с тактиками чрезмерной и необоснованной самоуверенности, неумеренности и морального преувеличения, неуважительного отношения, бесстыдства, эгоизма и себялюбия; стратегия недопустимого исключения слушателя с тактиками непринятия, дистанцирования/отстранения, избегания разговора или невозможности разговаривать, недружелюбности, враждебности, равнодушия, бесчувственности, намеренного пренебрежения чувствами других; стратегия обесценивания слушателя с тактиками унижения и критикования; стратегия нарушения нормы с тактиками нарушения норм эстетики, этики и рациональности; стратегия напускной невежливости с тактиками сарказма, неуместной игривости и недружелюбной насмешки. В статье также приведены когнитивно-прагматические характеристики отдельных типов стратегий невежливости, описаны языковые средства их реализации в дискурсе. Выделены наиболее частотные стратегии невежливости в шекспировских драмах и подчеркивается возможность одновременного использования нескольких стратегий в рамках одной коммуникативной ситуации.

Ключевые слова: дискурс, когнитивно-прагматические характеристики, языковые средства, стратегии невежливости, типология, В. Шекспир.

Petrenko O.M. Typology of impoliteness strategies in the discourse of W. Shakespeare. This article identifies impoliteness strategies in the dramatic discourse of W. Shakespeare and provides their typology on cognitive and communicative basis. Parameters of analyzing impoliteness strategies are summarized and the necessity of including the notion of intersubjectivity into the methodological basis of studying impoliteness is justified. According to the parameters of situationality, intentionality, face, communicative norm and emotionality of perlocution main types of impoliteness strategies in Shakespeare's dramas are determined: strategy of intrusion with tactics of disturbance and intended harm; strategy of imposition with tactics of unreasonable self-confidence, immoderacy and moral exaggeration, disrespectful attitude, shamelessness, selfishness; strategy of unwarranted exclusion of the hearer with tactics of non-acceptance/distancing, avoidance of speech or disability to speak, unfriendliness, hostility, insensitivity, intentional neglect of other people's feelings; strategy of devaluation of the hearer with tactics of humiliating and criticism; strategy of violation of a norm with tactics of violating aesthetical, ethical and rational norms; strategy of mock impoliteness with tactics of sarcasm, banter and inappropriate playfulness. The article also presents cognitive and pragmatic characteristics of certain types of impoliteness strategies, and specifies linguistic means of their realization in discourse. The most frequent impoliteness strategies in Shakespearean dramas are identified and the possibility of concurrent use of several strategies within one communicative interaction is emphasized.

Key words: discourse, cognitive and pragmatic characteristics, linguistic means, impoliteness strategies, typology, W. Shakespeare.

1. Вступ

Проблематика ввічливості/неввічливості в дискурсі належить до найбільш актуальних і дискусійних, втім на сьогоднішній день в лінгвістиці не досягнуто загальноприйнятого розуміння цих понять в аспекті синхронії, і вони залишаються практично не вивченими в аспекті діячності. Об'єктом аналізу в цій статті обрано стратегії невічливості в драматургічних творах В. Шекспіра, а предметом слугують когнітивно-прагматичні характеристики невічливості у дискурсі.

Невічливість є різновидом соціальної практики [14], це прояв «оцінного ставлення» мовця у дискурсі [13, с. 187], закорінений у нормах моралі та комунікативної поведінки певного соціуму. Таке тлумачення задає відповідні параметри розгляду комунікативних стратегій невічливості на тлі соціально-ситуативних, когнітивних, дискурсивних характеристик спілкування і зумовлює обрання антропоцентричної когнітивно-комунікативної парадигми для їх аналізу.

Метою аналізу є виокремлення провідних стратегій і тактик невічливості та виопрацювання їх когнітивно-прагматичної типології на матеріалі дискурсу 37 драм В. Шекспіра. Для досягнення цієї мети в статті вирішуються окремі завдання: узагальнити параметри аналізу стратегій невічливості; обґрунтувати обрання методів і алгоритм дослідження; в результаті проведеного аналізу

систематизувати притаманні епосу дискурсивні властивості невічливості і запропонувати типологію стратегій і тактик невічливості в дискурсі В. Шекспіра, навести їх типові приклади.

2. Методологічні засади діячності дослідження невічливості

На сьогоднішній день у науці відомі різноманітні визначення поняття невічливості, яку більшість дослідників визнають різновидом соціальної практики [14], «оцінним ставленням» (attitudinal evaluation) [13, с. 187], закоріненим у нормах моралі та комунікативної поведінки певного соціуму.

Окремі тлумачення невічливості у межах лінгвістичної прагматики, дискурсології, соціальної психології, теорії комунікації доповнюють її комплексне розуміння, акцентуючи аспекти ситуації реалізації невічливості та її емоційних наслідків, інтенцій мовної особистості, соціальних норм та обличчя комунікантів. Зокрема, Л. Бібе [4, с. 159] та Дж. Холмс [15] надають перевагу соціальним нормам у той час, як інші дослідники підкреслюють роль контексту (М. Теркурафі [23, с. 70] та Д. Бусфілд [5, с. 72]) або пов'язаних контекстів (Р. Лакофф [18, с. 103]), а М. Кінпоінтер [16, с. 259] і Дж. Тадеші та Р. Фелсон [22, с. 171] наголошують на емоційних аспектах, які лише опосередковано згадуються в інших роботах.

Наше дослідження базується на комплексному розумінні цих параметрів, яке притаманне антропоцентричній когнітивно-комунікативній парадигмі лінгвістики. Обрання відповідних методів когнітивної науки та прагматики для аналізу стратегій неввічливості зумовлює необхідність установити параметри вивчення неввічливості.

По-перше, неввічливість реалізується у певних ситуаціях дискурсу. За параметром **ситуативності** вирізняються конвенціональна і ситуативна неввічливість: перша – поведінка, що є інгерентно неввічливою незалежно від ситуації, друга – коли сприйняття поведінки як неввічливої залежить від ситуації.

По-друге, **інтенція** неввічливості передбачає (а) ментальну установку учасника спілкування, його негативні оцінні переконання щодо норм поведінки у певному контексті; та (б) активацію цієї установки конкретними контекстними нормами. Ввічливість / неввічливість є суб'єктивними та мають оцінний характер [9; 20, с. 290-305; 21; 24]. Саме поведінкова природа ввічливості зумовлює когнітивно-прагматичну спрямованість нашого підходу.

По-третє, неввічливість передбачає **емоційні** наслідки для адресата. Так, юридичне визначення антисоціальної поведінки закорінене у понятті емоційної цілі: вона «... спричиняє або може спричинити хвилювання, занепокоєння або напругу» (harassment, alarm, distress) [7].

У лінгвістичній прагматиці ввічливість витлумачується через **перлокутивний ефект** [10; 11, с. 96], а отже сприйняття висловлення як неввічливого залежить від ступеня досягнення цього ефекту – емоційного ушкодження адресата.

Четверте. Неввічливість є порушенням/недотриманням комунікативних **норм** у певному контексті. До соціальних і етнокультурних норм комунікативної поведінки у соціальній групі певного історичного часу належать очікування, бажання та/або переконання про належну поведінку у конкретних ситуаціях спілкування. Дотримання/порушення цих норм зумовлює, яким чином поведінка людини або групи осіб оцінюється іншими під час взаємодії. Згідно теорії нормативної соціальної поведінки, комунікативна поведінка будується за набутими мовцями нормами [19]. Вона вважається неввічливою у випадках, коли суперечить очікуваному дотри-

манню таких норм і, як правило, спричиняє образ з боку слухача.

П'ятим параметром є поняття «**обличчя**», яке відіграє центральну роль у визначеннях неввічливості. За І. Гоффманом, обличчя – позитивна соціальна цінність, на яку претендує індивід [12, с. 5]. У дослідженні неввічливості ми послуговуємось терміном «агресивний вплив на обличчя» (face-attack), який вважаємо синонімічним до «завдання шкоди обличчю» (face-aggravation).

Усі зазначені параметри неввічливості інгерентно пов'язані між собою. Так, Дж. Калпепер безпосередньо пов'язує ситуативність, інтенційність, емотивність, обличчя, вказуючи, що неввічливість виникає, коли: (1) мовець здійснює агресивний вплив на обличчя свідомо та навмисно; (2) слухач сприймає та/або конструює поведінку як таку, що має на меті завдання шкоди його «обличчю»; або ж у поєднанні (1) та (2) [8, с. 38].

Когнітивно-прагматичне методологічне підґрунтя нашого аналізу зумовлює залучення шостого параметру **інтерсуб'єктивності** як необхідної умови реалізації мовцем неввічливого комунікативного акту та його відповідне сприйняття слухачем.

Фокус на стратегіях неввічливості у дискурсі В. Шекспіра у нашій роботі досягається застосуванням **історичного вектору** когнітивно-комунікативних студій, започаткованого у працях І.С. Шевченко [3], направлено на розкриття тенденцій і напрямів історичного варіювання ввічливості/неввічливості разом із змінами етосу та системи мови.

3. Когнітивно-прагматичні типи стратегій і тактик неввічливості

Одержані результати когнітивно-прагматичного вивчення стратегій і тактик неввічливості у дискурсі В. Шекспіра дозволяють систематизувати їх за параметрами способу реалізації неввічливості та виокремити шість провідних типів стратегій з притаманними кожному типу тактиками і прийомами.

Зазначимо, що під **стратегією**, яка є базовим поняттям будь-якого прагмаорієнтованого дослідження, ми розуміємо комунікативний намір мовця, сформований на основі використання колектив-

ного досвіду для власних індивідуальних потреб і бажань, та мовну об'єктивацію цього наміру, яка надає йому інтерактивний статус з урахуванням осмислення вербалізованого наміру усіма суб'єктами взаємодії [1, с. 157]. Тактикою вважаємо одну чи декілька дій, що сприяють реалізації стратегії [2, с. 62]. Прийоми належать до арсеналу тактичних засобів та співвідносяться із тактиками як рід – вид.

1. **Стратегія недопустимого втручання** використовується у комунікативних ситуаціях, у яких адресант має на меті потурбувати адресата, завдати останньому, причому часто поведінка мовця носить настирний характер або ж мовець здійснює спробу зашкодити своєму візаві.

У дискурсі В. Шекспіра ця стратегія втілюється за допомогою тактик порушення існуючого стану речей і навмисного заподіяння шкоди. Як правило, ці тактики втілено такими прийомами, як: турбування, заважання, надокучливість, настирність; погроза; інтенційна образа; напад, наступ; травмування; хитрощі, лукавство, підступність, мстивість, злопам'ятність; підбурення; сексуальне домагання; насильство (фізичне чи психологічне); жорстокість; агресивність. Індикаторами тактик порушення існуючого стану речей та навмисного заподіяння шкоди є різного роду менаживи, яким нерідко передують умовні речення першого типу або імперативи типу *be sure, look you*; прокльони; речення-підбурення, часто з модальними дієслівними *must, should, have to, ought to*, які нерідко підкріплюються промісивами. Наприклад,

1.1. Тактика порушення існуючого стану речей реалізована прийомом настирливої докучливості: настирний гувльвіса Луціо намагається зупинити герцога, якого випадково зустрів: *Nay, tarry; I'll go along with thee*, нав'язуючи йому свою компанію: *I am a kind of burr; I shall stick:*

DUKE Fare ye well.

LUCIO Nay, tarry; I'll go along with thee; I can tell thee pretty tales of the Duke <...>

DUKE Sir, your company is fairer than honest. Rest you well.

LUCIO By my troth, I'll go with thee to the lane's end. If bawdy talk offend you, we'll have very little of it. Nay, friar, I am a

kind of burr; I shall stick. (Measure for Measure, Act 4, Scene 3)

1.2. У нашому корпусі прикладів серед прийомів тактики навмисного заподіяння шкоди найбільш частотним виявився прийом погрози, наприклад, мідник Слай погрожує відлупцювати трактирницю *I'll pheeze you, in faith*, на що та відповідає взаємною погрозою покликати стражів з третього округу *I must go fetch the third-borough (Taming of the shrew, Introduction, Scene 1)*

2. **Стратегія недопустимого нав'язування** застосовується адресантом з метою зазіхання на свободу дій адресата, при цьому перший, часто несправедливо та безпідставно, примушує останнього до небажаної, обтяжливої дії або чинить на нього неприємний вплив. Особливість цієї стратегії – у неприхованому способі реалізації, демонстрації неповаги до свого візаві, зверхнє ставлення та непорядності по відношенню до нього. Ідентифікаторами стратегії недопустимого нав'язування є бахвальство, приписування мовцем самому собі позитивно конотованих якостей / дій; імперативи, що обмежують свободу дій адресата, повторення наказу; так звані запитання-виклики (*challenges*), що піддають сумніву суспільний стан слухача, його переконання тощо; використання невідповідних маркерів ідентичності; переривання; риторичні питання; розповідні речення із зазначенням заборгованості слухача перед мовцем, яким передують запитання *Do you remember?* або стверджувального *Thou best know'st*; обман; прояв корисливості та меркантильності.

До стратегії недопустимого нав'язування ми віднесли низку тактик та відповідних прийомів:

2.1. Тактика надмірної та безпідставної самовпевненості з прийомами надмірної гордості, зарозумілості, пихатості; образливої, неприємної демонстрації переваги; нестачі чи браку скромності. Наприклад, самозакоханий принц Арагонський вважає всіх крім себе стовпищем дурнів та йолопів (*the fool multitude*) і не бажає з ними зрівнятися (*I will not jump with common spirits And rank me with the barbarous multitudes*):

ARRAGON ...What many men desire- that "many" may be meant

By the fool multitude, that choose by show, Not learning more than the fond eye doth teach; ...

*I will not choose what many men desire,
Because I will not jump with common spirits
And rank me with the barbarous multitudes.*

(The Merchant of Venice, Act 2, Scene 9)

2.2. Тактика непомірності та морального перебільшення, в арсеналі якої нами було виявлено наступні прийоми: надмірність; потужність; примус; обмеження свободи дій;

2.3. Тактика нешанобливого ставлення, яка есплікується за допомогою таких прийомів: неповага; нетактовність; нагадування про заборгованість; вкрай сильне прагнення отримати бажане; завзяте намагання привернути увагу;

2.4. Тактика безсоромності з прийомами нечесності та втрати благородства/ честі/репутації;

2.5. Тактика егоїзму та себелюбства, які втілюються за допомогою таких прийомів: прагматизм; зацікавленість виключно у власних інтересах чи добробуті, корисливість; небажання ділитись; невдячність.

3. **Стратегія недопустимого виключення** використовується мовцем з метою відсторонення від співрозмовника та полягає у запереченні близькості, взаємозв'язку, спільності ідей та поглядів, демонстрації небажання спілкуватись тощо. У драмах В. Шекспіра ця стратегія реалізується за допомогою тактик: неприйняття; дистанціювання, відмежування; уникання розмови або неможливість розмовляти; недружелюбність; ворожість; байдужість, нечутливість, навмисне нехтування почуттів інших, неухвага. Характерними засобами актуалізації такої стратегії є широкий спектр так званих «silencers» («висловлень-глушників»); директиви, що змушують до дистанціювання чи завершення комунікативної взаємодії; промісиви – обіцяння віддалитись, уникати комунікативного обміну; констативи ненависті, нелюбові; відсутність співчуття, коли того вимагає ситуація.

Прикладом тактики байдужості, навмисного нехтування почуттями інших, слугує жорстока відповідь Люціо на новину про трагічний стан його знайомої:

*LUCIO How doth my dear morsel, thy mistress?
Procures she still, ha?*

*POMPEY Troth, sir, she hath eaten up all her
beef, and she is herself in the tub. LUCIO Why,
'tis good; it is the right of it; it must be so.*

(Measure for Measure, Act 3, Scene 2)

4. **Стратегія знецінення слухача** застосовується для навмисної демонстрації несхвалення, засудження, презирства, зневаги, висміювання, негативного ставлення адресанта до адресата. Стратегія знецінення слухача зазнає мовленнєвого втілення за допомогою персоналізованих негативних вокативів, асертивів та референцій, демінутивів, дерогативних номінацій та атрибуцій, а також усіх можливих форм докорів, нарікань та звинувачень. Так, з метою образити адресата часто використовуються зооморфізми (*you ape; ass; cockerel; slug; snail; wild-cat* та ін.).

До арсеналу даної стратегії у дискурсі В. Шекспіра належать дві тактики:

4.1. Тактики знецінення з прийомами пониження (у ранзі, посаді, престижі, репутації), зменшення, приниження; зневаги; висміювання, зловтішання; поблажливості; ображання (в т.ч. із використанням лайливих слів, табуованої лексики);

4.2. Тактики критикування і прийоми негативної характеристики та несхвалення.

5. **Стратегія порушення норми** закорінена у розумінні норми як механізму оцінки та регуляції поведінки індивідів і соціальних груп. Як правило, ця стратегія реалізується за допомогою ірраціональних тверджень, нісенітниць, абсурду; заперечних речень у відповідь на директиви; речень типу *I would rather..., I had better...*; наполягань на своєму, відмови піти на компроміс; інтимних пропозицій, домагань чи хтивих натяків.

У драмах В. Шекспіра стратегію порушення норми утілено у тактиках і їх різновидах:

5.1. Тактика порушення естетичної норми (прийоми неохайності, неакуратності; низької якості; непривабливості; браку смаку та витонченості; огидності на рівні почуттів та емоцій; убогості, мізерності);

5.2. Тактика порушення норм етики і відповідні прийоми ігнорування загальноприйнятих соціальних практик, недотримання правил та традицій; аморальності; поганого виховання; нетрадиційності; хтивості, розпусти, непристойності; вульгарності;

5.2.1. Додаткова тактика непокори, до прийомів якої належать невиконання зобов'язань; порушення дисципліни, неслухняність; упертість, норовливість;

5.3. Тактика порушення норм раціональності і прийоми: брак серйозності; безрозсудність,

неуважність, безтурботність; неосвіченість, невігластво, неuczтво, недоумство, безголовість, нетямущість; необізнаність, непоінформованість; незрілість, нерозвиненість, інфантильність; відсутність мети, сенсу; блюзнірство. Серед всесвітньо відомих шекспірівських прикладів порушення норм раціональності (осмисленості, розумності) – сцена на дорозі, де «приборкана» Катарина вгадує і приймає найбільш неймовірні думки свого чоловіка: звертається до старого як до дівчини, називає сонце місяцем і т.д.:

PETRUCHIO I say it is the moon.

KATHERINA I know it is the moon.

PETRUCHIO Nay, then you lie; it is the blessed sun.

KATHERINA Then, God be bless'd, it is the blessed sun;

But sun it is not, when you say it is not;

And the moon changes even as your mind.

What you will have it nam'd, even that it is,

And so it shall be so for Katherine.

(Taming of the Shrew, Act 4, Scene 5)

6. Стратегія удаваної неввічливості (mock impoliteness), як свідчить наш аналіз, може бути ідентифікована виключно шляхом аналізу контексту на наявність невідповідності між інтенцією та формою вираження за умов володіння учасниками інтеракції спільним знанням, тобто за умови інтерсуб'єктивності між ними. Зазначена невідповідність реалізується у сарказмі, грайливості (подекуди недоречній) або ж доброзичливому кепкуванні.

Наші дані свідчать, що у більшості випадків стратегії неввічливості використовуються не поодинокі, а у поєднанні одна з одною. Найбільш частотними у дискурсі В. Шекспіра виявились: стратегія порушення етичної норми як всеохоплююча та присутня практично в усіх комунікативних ситуаціях неввічливості; стратегія знецінення слухача, (зокрема, тактики несхвалення та негативної оцінки); стратегія недопустимого втручання (тактика погрози); стратегія недопустимого нав'язування (тактики неповаги й нетактовності).

4. Висновки

Проведене дослідження засвідчує плідність застосування когнітивно-комунікативної парадигми

до аналізу неввічливої комунікативної поведінки в аспекті діячності. Головними складниками неввічливої мовленнєвої поведінки постають обличчя, соціальна норма, інтенція мовця, емоція та ситуація/контекст. Витлумачення комунікантами неввічливості у конкретній ситуації дискурсу носить інтерсуб'єктивний характер, тобто когнітивно закорінено; воно є результатом взаємодії комплексу параметрів неввічливої поведінки, однак провідну роль відіграє конструювання образи слухачем.

Саме від цих чинників залежить вибір мовцем мовленнєвої стратегії неввічливості у тій чи іншій ситуації дискурсу, а історичні зміни цих складників наголошують на важливості вивчення стратегій неввічливості в аспекті діячності. Для ранньомовно-англійського періоду це стратегії втручання, нав'язування, недопустимого виключення слухача, його знецінення, порушення норми, удаваної неввічливості.

Отримані результати і запроваджена методологія дослідження відкривають перспективи їх залучення для подальшого вивчення стратегій неввічливості в дискурсах інших історичних періодів і виявлення тенденцій діячності змін неввічливості в англійському дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка / [Е.В. Бондаренко, А.П. Мартынюк, И.Е. Фролова, И.С. Шевченко] / Ред. И.С. Шевченко : кол. монографія. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. – 246 с.
2. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англійському дискурсі : монографія / І.Є. Фролова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 344 с.
3. Шевченко І.С. Эволюционные механизмы когнитивной семантики // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2016. – № 13. – С. 131–141. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/> ISSN 2218-2926
4. Beebe L.M. Polite fictions: Instrumental rudeness as pragmatic competence / L.M. Beebe // Linguistics and the Education of Language Teachers: Ethnolinguistics, Psycholinguistics and Sociolinguistic Aspects. – Georgetown : Georgetown University Press, 1995. – P. 154–168.
5. Bousfield D. Impoliteness in Interaction / D. Bousfield. – Philadelphia and Amsterdam : John Benjamins, 2008. – 292 p.
6. Brown G. Politeness theory and Shakespeare's four major tragedies /

- G. Brown, A. Gilman // *Language in society*. – 1989. – 5 (18). – P. 159–212. 7. Crime and Disorder Act 1998, 1.1 / Закон про злочини та заворушення. – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/section/1>. 8. Culpeper J. Impoliteness and the Weakest Link / J. Culpeper // *Journal of Politeness Research*. – 2005. – № 1 (1). – P. 35–72. 9. Eelen G. A critique of politeness theories / G. Eelen. – Manchester : St. Jerome Publishing, 2001. – 280 p. 10. Fraser B. Whither Politeness? / B. Fraser // Plenary paper at International Symposium on Linguistic Politeness. – Bangkok, Thailand, 1999. – P. 65–83. 11. Fraser B. The association of deference with linguistic form / B. Fraser, W. Nolen // *International Journal of the Sociology of Language*. – 1981. – № 27. – P. 93–109. 12. Goffman I. *Interaction ritual* / I. Goffman. – Chicago : Aldine Publishing, 1967. – 270 p. 13. Haugh M. *Im/politeness implicatures* / M. Haugh. – Berlin etc. : Mouton de Gruyter, 2015. – 357 p. 14. Kádár D.Z. *Understanding politeness* / D.Z. Kádár, M. Haugh. – Cambridge : CUP, 2013. – 295 p. 15. Holmes J. Impoliteness and Ethnicity: Maori and Pakeha discourse in New Zealand workplaces / Holmes J., Marra M., Schnurr S. // *Journal of Politeness Research: Language, Behaviour, Culture*. – 2008. – № 4 (2). – P. 193–219. 16. Kienpointner M. Varieties of rudeness: Types and functions of impolite utterances / M. Kienpointner // *Functions of Language*. – 1997. – № 4 (2). – P. 251–287. 17. Kopytko R. *Polite discourse in Shakespeare's English* / R. Kopytko. – Poznan : Wydawnictwo naukowe universytetu im. Adama Mickiewicza, 1993. – 122 p. 18. Lakoff R. The limits of politeness: Therapeutic and courtroom discourse / R. Lakoff // *Multilingua*. – 1989. – № 8 (2–3). – P. 101–129. 19. Rimal R.N. How behaviors are influenced by perceived norms: A test of the theory of normative social behaviour / R.N. Rimal, K. Real // *Communication Research*. – 2005. – № 32 (3). – P. 389–414. 20. Ruhi S. Intentionality, communicative intentions and the implication of impoliteness / S. Ruhi // *Intercultural Pragmatics*. – 2008. – № 5 (3). – P. 287–314. 21. Spencer-Oatey H.D.M. (Im)Politeness, face and perceptions of rapport: Unpackaging their bases and interrelationships / H.D.M. Spencer-Oatey // *Journal of Politeness Research: Language, Behavior, Culture*. – 2005. – № 1 (1). – P. 95–119. 22. Tedeschi J.T. Violence, Aggression and Coercive Actions / J.T. Tedeschi, R.B. Felson. – Washington DC: American Psychological Association, 1994. – 463 p. 23. Terkourafi M. Towards a unified theory of politeness, impoliteness, and rudeness / M. Terkourafi // Derek Bousfield and Miriam Locher (eds) *Impoliteness in Language: Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*. – Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2008. – P. 45–74. 24. Watts R.J. *Politeness* / R.J. Watts. – Cambridge : CUP, 2003. – 304 p.
- REFERENCES**
- Beebe, L.M. (1995). Polite fictions: Instrumental rudeness as pragmatic competence. In: J. Alatis (ed.). *Linguistics and the Education of Language Teachers: Ethnolinguistics, Psycholinguistics and Sociolinguistic Aspects*. Georgetown: Georgetown University Press, pp. 154–168.
- Bondarenko, E.V., Martynjuk, A.P., Frolova, I.E., and Shevchenko, I.S. (2017). *Kak narisovat' portret pticy: metodologija kognitivno-kommunikativnogo analiza jazika [How to draw a portrait of a bird: cognitive and communicative approach to language analysis]*. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina Publ.
- Bousfield, D. (2008) *Impoliteness in Interaction*. Philadelphia and Amsterdam: John Benjamins.
- Brown, G., and Gilman, A. (1989). Politeness theory and Shakespeare's four major tragedies. *Language in society*, 5(18), 159–212
- Crime and Disorder Act 1998. Section 1*. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/section/1>.
- Culpeper, J. (2005). Impoliteness and the Weakest Link. *Journal of Politeness Research*, 1(1), 35–72
- Eelen, G. (2001). *A critique of politeness theories*. Manchester: St. Jerome Publishing
- Fraser, B. (1999). *Whither Politeness?* Plenary paper given at the International Symposium on Linguistic Politeness, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand, 7-9 December 1999
- Fraser, B., and Nolen, W. (1981). The association of deference with linguistic form. *International Journal of the Sociology of Language*, 27, 93–109
- Frolova, I.Je. (2009). *Strategija konfrontacii' v anglovnomu diskursi [Confrontation strategy in English discourse]*. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina Publ.
- Goffman, I. (1967). *Interaction ritual*. Chicago: Aldine Publishing
- Haugh, M. (2015). *Im/politeness implicatures*. Berlin: Mouton de Gruyter
- Kádár, D.Z., and Haugh, M. (2013). *Understanding politeness*. Cambridge: CUP
- Holmes, J., Marra, M., and Schnurr, S. (2008). Impoliteness and Ethnicity: Maori and Pakeha discourse in New Zealand workplaces. *Journal of Politeness Research: Language, Behaviour, Culture*, 4(2), 193–219.

- Kienpointner, M. (1997). Varieties of rudeness: Types and functions of impolite utterances. *Functions of Language*, 4(2), 251–287
- Копытко, Р. (1993). *Polite discourse in Shakespeare's English*. Poznan: Wydawnictwo naukowe universytetu im. Adama Mickiewicza Publ.
- Lakoff, R. (1989). The limits of politeness: Therapeutic and courtroom discourse. *Multilingua*, 8(2-3), 101–129.
- Rimal, R.N., and Real, K. (2005). How behaviors are influenced by perceived norms: A test of the theory of normative social behaviour. *Communication Research*, 32(3), 389–414
- Ruhi, S. (2008). Intentionality, communicative intentions and the implication of impoliteness. *Intercultural Pragmatics*, 5(3), 287–314
- Shevchenko, I.S. (2016). Jevoljucionnyje mehanizmy kognitivnoj semantiki [Evolutionary mechanisms of cognitive semantics]. *Kognicija, Kommunikacija, Diskurs. – Cognition, Communication, Discourse*, 13, 131–141 (in Russian)
- Spencer-Oatey, H.D.M. (2005). (Im)Politeness, face and perceptions of rapport: Unpackaging their bases and interrelationships. *Journal of Politeness Research: Language, Behavior, Culture*, 1(1), 95–119.
- Tedeschi, J.T., and Felson, R.B. (1994). *Violence, Aggression and Coercive Actions*. Washington DC: American Psychological Association
- Terkourafi, M. (2008). Towards a unified theory of politeness, impoliteness, and rudeness. In: D. Bousfield, and M. Locher (eds.). *Impoliteness in Language: Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, pp. 45–74.
- Watts, R. J. (2003). *Politeness*. Cambridge: CUP